

სსიპ - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

თეონა კეკელიძე

„ამირანიანის“ ლექსითი, პროზაული და შერეული ვარიანტების ურთიერთმიმართება
და მათი ტრანსმისია

სპეციალობა - ლიტერატურათმცოდნეობა
ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ნ ო ტ ა ც ი ა

ბათუმი

2022

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

თინა შიოშვილი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი.

შემფასებლები:

1. რამაზ ხალვაში - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;
2. მალხაზ ჩოხარაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;
3. ლელა კუკულაძე - ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, წმ. ტბელ აბუსერისძის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

სადისერტაციო ნაშრომის დაცვა შედგება 2023 წლის -----, ----- საათზე ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს მიერ შექმნილ სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნინოშვილის ქ. №35, აუდიტორია №37. სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შეიძლება ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკასა და ამავე უნივერსიტეტის ვებგვერდზე (www.bsu.edu.ge).

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: ფილოლოგიის დოქტორი, პროფ. მაია კიკვაძე

შესავალი

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში, მას შემდეგ, რაც გამოქვეყნდა ცნობილი ამერიკელი მეცნიერის - ალბერტ ლორდის საეტაპო მნიშვნელობის გამოკვლევა (Lord, „The singer of tales“, Harvard university press, 1960), ახალი ეტაპი დაიწყო ეპოსისმცოდნეობაში; ლორდის ნაშრომში შეჯამდა ის გამოცდილება, რომელიც თავის მასწავლებელთან - პიერთან ერთად დააგროვა მკვლევარმა იუგოსლავიაში 30-იან - 50-იან წლებში სახალხო მთქმელებსა და მათ ტექსტებზე დაკვირვებისას. ამდენად, მეთოდი, რომელიც „ილიადასა“ და „ოდისეას“, აგრეთვე, შუა საუკუნეების ეპოსის, შესწავლისას გამოიყენება, პიერი-ლორდის სახელს ატარებს. ეს მეთოდი აქტუალურია ფოლკლორული ტექსტების, მათი თხზვისა და შესრულების, ზეპირი ტექსტისქმნადობის, ტრანსმისიური ასპექტების შესწავლაშიც.

პიერი-ლორდის თეორიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ფორმულებს, როგორც ტექსტის წარმომქმნელ ფაქტორებს, „ფორმულური სტილი“ კი ზეპირი ტექსტების ტრანსმისიის უმთავრეს თავისებურებადაა გამოცხადებული.

ფოლკლორული ტექსტის რაობის, ბუნების დადგენაში განსაკუთრებით გვებმარება მისი ტრანსმისიული ასპექტების აღწერა. „ტრანსმისია“ სიტყვასიტყვით გადაცემას, გადატანას ნიშნავს და თანამედროვე კულტუროლოგიასა და ფოლკლორისტიკაში ფართოდ გავრცელებული ტერმინია. ფოლკლორული ტრანსმისია გულისხმობს მთქმელიდან მთქმელზე ტექსტების გადაცემას, ამასთან, ეს პროცესი ატარებს არა მექანიკურ, არამედ შემოქმედებით ხასიათს.

კონკრეტული ზეპირი ტექსტის, და საერთოდ, ფოლკლორული შემოქმედების ბუნების წარმოჩენის კუთხით, ზეპირი ტრანსმისიის თავისებურებათა კვლევა რამდენადაც აუცილებელი, იმდენად რთულია. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ ზეპირი ტრანსმისიის, ტრადიციის ზეპირი გადაცემის, ფორმები მრავალფეროვანია; შესაბამისად, რთულია ამ ფორმების გამოვლენაც, რადგან ინფორმაციის გადაცემა და მიღება ხანგრძლივი, მრავალსაფეხურიანი პროცესია და მკვლევარს მისი დაფიქსირება უჭირს. როგორც პროფ. ელგუჯა მაკარაძე მიუთითებს, „ფოლკლორული ტექსტის

ტრანსმისია ერთდროულად მოიცავს ტრადიციის ხსოვნას, შემსრულებლის ხსოვნას და ტექსტის ხსოვნას. მათი ერთმანეთისგან გამოცალკევება და აღწერა აუცილებელია ზეპირი ტრანსმისიის საერთო ხერხებისა და საშუალებების გამოვლენისათვის”. ამდენად, ფოლკლორული ტექსტის შესწავლა, მკვლევრის მართებული მითითებით, მხოლოდ მრავალმხრივი მიდგომებით არის შესაძლებელი, რადგან ფოლკლორული ტექსტი პოლიელემენტურია.

პიერი-ლორდის მეთოდის გამოყენება ეფექტური აღმოჩნდა ამირანის ეპოსის მთელი რიგი ისტორიულ-თეორიული საკითხების, მათ შორის ძეგლის არქაული პლასტის რეკონსტრუქციის პროცესში. ამდენად, საკვალიფიკაციო ნაშრომის შესაბამის თავებში შევისწავლეთ ქართული ხალხური ეპოსის არქაული ძეგლის - „ამირანიანის“ ლექსითი, პროზაული და შერეული ვარიანტებისა და ჩანართების ურთიერთმიმართება და მათი ტრანსმისიის თანმდევი პრობლემები.

თემის აქტუალობა

ნაშრომი ეძღვნება „ამირანიანის“ ლექსითი, პროზაული და შერეული ვარიანტების ურთიერთმიმართებასა და მათი ტრანსმისიული ასპექტების მონოგრაფიულ კვლევას, რაც თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობის ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა და დღემდე მეცნიერულად შესწავლილი არ ყოფილა.

მიზნები და ამოცანები

ნაშრომის მთავარი მიზანია, წარმოვაჩინოთ „ამირანიანის“ ლექსითი, პროზაული და ლექსნარევი ნარატივების ურთიერთმიმართება და, ამასთანავე, თვალსაჩინო გავხადოთ ეპოსის პოეტური, შერეული თუ პროზაული ტექსტების ტრანსმისიული ფუნქციები.

ნაშრომში განვიხილავთ, აგრეთვე, ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში დღემდე ცნობილ და, ამავე დროს, ბსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრისა (ბსუეცფა) და ბსუ ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის არქივებში (ბსუნბიფა) დაცულ „ამირანიანის“ აჭარულ

ვარიანტებს, რომლებიც დღემდე ამ თვალსაზრისით მეცნიერული შესწავლის ობიექტი არ გამხდარა.

კვლევის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა, ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკა, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართველოლოგიის ცენტრისა (ბსუქფა) და ბსუ ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის არქივები (ბსუნბიფა), ჩემი ხელმძღვანელის - პროფესორ თინა შიოშვილის პირადი არქივი, ჩემ მიერ სხვადასხვა დროს ჩაწერილი მასალა და ინტერნეტრესურსები.

კვლევის მეთოდოლოგია

სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობის დროს ძირითადად გამოვიყენეთ ისტორიულ-შედარებითი, აღწერითი, სტრუქტურული და ტიპოლოგიური კვლევის მეთოდები, რაც განპირობებული იყო კვლევის მიზნითა და დანიშნულებით.

მეცნიერული სიახლე

სადისერტაციო ნაშრომი წარმოადგენს ქართული ხალხური ეპოსის სიამაყის - „ამირანიანის“ ლექსითი, პროზაული და შერეული ვარიანტების ურთიერთმიმართებისა და მათი ტრანსმისიის მონოგრაფიული შესწავლის პირველ მცდელობას; აგრეთვე, მნიშვნელოვანია ისიც, რომ მონოგრაფიაში პირველად იქნა შემოტანილი ფოლკლორისტულ ბრუნვაში აჭარის ზეპირსიტყვიერებაში გავრცელებული „ამირანიანის“ ვარიანტები.

პრაქტიკული მნიშვნელობა

ნაშრომი დახმარებას გაუწევს ფილოლოგებს, ზოგადად ქართული ზეპირსიტყვიერებით, ქართული და კავკასიური მითოლოგიით, ქართველოლოგიით, ქართული კულტურით დაინტერესებულ მკვლევრებს, სტუდენტებს, მაგისტრებსა და დოქტორანტებს; იგი საინტერესო იქნება, აგრეთვე, ეთნოგრაფებისათვის.

ნაშრომის სტრუქტურა

ნაშრომი შედგება შესავლისა და პარაგრაფებად და ქვეთავებად დაყოფილი ხუთი თავისგან; ნაშრომს ერთვის ზოგადი დასკვნები და გამოყენებული ლიტერატურის სია.

სადისერტაციო ნაშრომის **შესავალში** დასაბუთებულია საკვლევი თემის აქტუალობა, წარმოდგენილია მიზნები და ამოცანები, კვლევის საგანი, კვლევის მეთოდოლოგია, პრობლემების შესწავლის მდგომარეობა, სამეცნიერო სიახლე, ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა; საკვალიფიკაციო ნაშრომის ძირითად ტექსტში ხუთი თავია:

პირველ თავში - „ამირანიანის“ კვლევის ისტორია“ - მიმოხილულია ეპოსის შემსწავლელ მკვლევართა ნაშრომები, მათ მიერ გამოთქმული თვალსაზრისები.

მეორე თავში - „ამირანიანის“ ლექსითი ვარიანტები“ - შესწავლილია „ამირანიანის“ ჩვენთვის ხელმისაწვდომი ყველა ლექსითი ვარიანტი, წარმოდგენილია სხვადასხვა ლექსითი ვარიანტის შედარებითი ანალიზი და განხილულია მათ შორის მსგავსება-განსხვავებანი (ფორმოზრივი თუ სემანტიკური თვალსაზრისით). ამავე თავში განხილულია სალექსო ფორმულების, სინტაგმების, მყარი სიუჟეტური ეპიზოდების მნიშვნელობა კონკრეტული ფოლკლორული ტექსტისთვის.

მესამე თავში - „ამირანიანის“ პროზაული ვარიანტები“ - შესწავლილი და გაანალიზებულია „ამირანიანის“ ჩვენთვის ცნობილი წმინდა პროზაული ვარიანტები, გამოკვეთილია ვარიანტთა ტრანსმისიული ასპექტები. ამავე თავში განხილულია ეპოსის აჭარული ნარატივები. მსჯელობას თან ერთვის აჭარის ტერიტორიაზე მოპოვებული „ამირანიანის“ ჩანაწერები.

მეოთხე თავში - „ამირანიანის“ შერეული ვარიანტები“, - წარმოდგენილია ეპოსის ე.წ. ლექსნარევი ვარიანტები. განხილულია აღნიშნულ ვარიანტებში პოეტური ნაწილისა და პროზაულის ფუნქცია, ტრანსმისიული პრობლემები; განხილულია, ასევე, პერსონაჟთა მხატვრული სახეები.

მეხუთე თავში - „რელიგიურ კონფესიათა ტრანსმისიის კვალი „ამირანიანში“ - განხილულია მითოლოგიური პარადიგმების, ქრისტიანობამდელი რწმენა-

წარმოდგენებისა და არქაული პლასტების კვალი „ამირანიანში“; ასევე, მიმოხილულია ქრისტიანულ თუ მუსულმანურ რელიგიათა გავლენის შედეგად გაჩენილი ეპიზოდები, ფრაგმენტები.

ზოგად დასკვნებში მოცემულია არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის მეცნიერული გამოკვლევების ზოგადი შეფასებები და კვლევისას მიღებული შედეგები.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

თავი I. „ამირანიანის“ კვლევის ისტორია“

„ამირანიანის“ შინაარსობრივი თუ ფორმობრივი თვალსაზრისით შესწავლის ისტორიაში უმნიშვნელოვანესი წვლილი შეიტანეს გამოჩენილმა ქართველმა მკვლევრებმა. გასული საუკუნიდან მოყოლებული იბეჭდება სამეცნიერო ნაშრომები ქართული კულტურის ამ უმნიშვნელოვანესი ძეგლის შესახებ. მიუხედავად გაწეული შრომისა, ეპიკური გმირის სახე მაინც ამოუწურავია, ხოლო მრავალი ისტორიული თუ ფილოლოგიური საკითხი - გადაუჭრელი.

დიდი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ივანე ჯავახიშვილი ჩვეული ყურადღებით მიუდგა „ამირანიანის“ შესწავლას. მან შეძლო ბევრი მნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთება მიუხედავად იმისა, რომ იმხანად, როდესაც იგი დაინტერესდა აღნიშნული საკითხით, „ამირანიანის“ წყაროთმცოდნეობასა თუ ისტორიოგრაფიაში ჯერ კიდევ ბევრი რამ იყო უცნობი.

მკვლევარმა „ამირანიანის“ განხილვისას ყურადღება გაამახვილა ბევრ მნიშვნელოვან პრობლემაზე; მათ შორის საგულისხმოა ამირანიანის წარმომავლობის საკითხი. როგორც ივ. ჯავახიშვილმა შენიშნა, მხოლოდ ფშაურ თქმულებას ახსოვს ამირანიანის მამის სახელი; მკვლევარს ფშაური თქმულების სიზუსტეში ეჭვი შეაქვს (ამ თქმულების თანახმად, ამირანიანის მამის სახელია „სულ-კალმახი“). მეცნიერის ეჭვს იწვევს ის, რომ თქმულებაში არ არის წარმოდგენილი ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ ვინ და რა ხელობის კაცი იყო ამირანიანის მამა. ივ. ჯავახიშვილი მსჯელობს აღნიშნული პრობლემის

ირგვლივ და მიუთითებს, რომ სიტყვის პირველი ნაწილი „სულა“ ხშირად სხვა სიტყვასთანაა შეერთებული, მაგ., „სულა-კურდღელა“. მას ასეთი სახელები უძველესად მიაჩნია და შენიშნავს, რომ უფრო საყურადღებოა, რომ ფშავლებს გმირთა შორის სულა კურდღელაც მიაჩნდეთ ხატად და საამისოდ ვაჟა-ფშაველას ეთნოგრაფიულ ნარკვევს იშველიებს; მისეული დასკვნით, შესაძლებელია, წინათ „სულ-კალმახიც“ ამგვარ გმირთა გუნდს ეკუთვნოდა.

გარდა აღნიშნული პრობლემისა, ივანე ჯავახიშვილი შეეხო შემდეგ თემებსაც: ამირანის ნიშანდობლივი თვისებები და გარეგნობა, ამირანის ძმები, ამირანის ნათლია, დევები და პირცეცხლა ვეშაპი, ღრუბელთბატონის ასული.

„ამირანიანის“ შესწავლაში უდიდესი წვლილი შეიტანა ცნობილმა ამირანოლოგმა - პროფესორმა მიხეილ ჩიქოვანმა, რომელმაც 1927 წელს გამოსცა მონოგრაფია „მიჯაჭვული ამირანი“. ეს ნაშრომი მეტად მნიშვნელოვანია ამირანოლოგიაში იმ თვალსაზრისით, რომ მან თავი მოუყარა იმ დრომდე ჩაწერილ ეპოსის ვარიანტებს (68 ნარატივი), წიგნის I ნაწილი კი არის უმაღლესი სამეცნიერო დონის გამოკვლევა, რომელშიც მიხეილ ჩიქოვანი ყურადღებას ამახვილებს ეპოსის გარშემო არსებულ არაერთ მნიშვნელოვან საკითხზე.

მკვლევრის მართებული დასკვნით, კლდეზე მიჯაჭვული გმირის - ამირანის სახე იმ დროს შეიქმნა, როცა შეუძლებელი იყო მამის ვინაობის დადგენა; ეს იყო პერიოდი, როცა შთამომავლობა დედის ხაზით მიემართებოდა.

მ. ჩიქოვანის აზრით, ამირანის დედა ნადირთქალღმერთი დალია. მკვლევარი, ასევე, შეეხო ისეთ მნიშვნელოვან თემებს, როგორებიცაა ამირანის პიროვნების რაობა, ამირანის გარეგნობა, მზეთუნახავის საკითხი, ანტაგონისტი დევი, ცამცუმის საკითხი, ამბრი არაბი, ყამარის მამა, რომელიც, მკვლევრის მითითებით, „ტაროსის ღვთაებაა და მას მითოლოგიაში ცა-ღრუბლების საქმე აბარია“.

ამირანოლოგიის ისტორიაში უმნიშვნელოვანესია თქმულების დათარიღების საკითხი. მიხეილ ჩიქოვანმა ამ მიმართულებით დამაჯერებელი მოსაზრებები წარმოგვიდგინა. არსებობდა აზრი, რომ „ამირანიანი“ არის ფეოდალიზმის დროს

წარმოშობილი და ის მჭიდროდაა დაკავშირებული ამირანდარეჯანიანთან, თუმცა მკვლევარი აღნიშნულ შეხედულებას საკმაო არგუმენტებით დაუპირისპირდა: საგვარეულო-ტომობრივ წყობაში შემუშავებული თქმულებები უმთავრესად დევგმირთა თავგადასავლით გვაგრძნობინებენ თავისი დროის საზოგადოებრივ ურთიერთობას.

ამირანის ეპოსის კვლევების თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია ხელოვნებათმცოდნის - პროფ. შ. ამირანაშვილის მოსაზრებები; იგი ქართული ხელოვნების მკვლევარი გახლავთ, თუმცა მისი მიგნებები ფილოლოგთათვისაც მეტად მნიშვნელოვანია.

შალვა ამირანაშვილის მიერ „ამირანიანზე“ გამოთქმული მოსაზრებანი შესაძლებელია ამგვარად ჩამოვყალიბოთ:

1. „ამირანი კოსმიური გმირია“ მზის განსახიერება; იგი დაკავშირებულია ცასთან, რკინასთან, სამჭედლოსთან; იგი არის ხელობისა და ხელოვნების მფარველი;

2. „ქართველთა წარმოდგენაში მითს უბადლო გმირ ამირანზე ისეთივე ადგილი უჭირავს, როგორც ეჭირა მესოპოტამიასა და ნაწილობრივ მცირე აზიაში მითს გილგამეშის შესახებ“;

3. „ანტიკური სამყაროს ქვეყნების მიერ ქართველთა ტომებისაგან შეთვისებულმა ამ თქმულებამ მითის სახით პრომეთეოსის შესახებ საკატიო ადგილი დაიჭირა კაცობრიობის რელიგიურ-მითოლოგიურ შემოქმედებაში“;

4. ამირანი ჰგავს დედას - ოქროსთმიან დალს. „ამირანს ერთი კბილი ოქროსი ჰქონდა, რაც მან თავისი დედისგან მიიღო“.

ეპოსის მკვლევართა შორის უნდა მოვიხსენიოთ, ასევე, ნ. მარი, ე. თაყაიშვილი, შ. ნუცუბიძე, ე. ჯაჭვაძე-ხმალაძე.

მეტად მნიშვნელოვანია ზურაბ კიკნაძის ბოლოდროინდელი კვლევები. არსებულ ჩანაწერებზე დაყრდნობით, ზ. კიკნაძე ცდილობს ეპოსის რეკონსტრუქციას, გამოყოფს არქაულ პლასტებს; ის ეპიზოდებს ალაგებს თანმიმდევრულად და გამოყოფს ზღურბლებს ისე, როგორც „სვლები“ მისდევს ერთმანეთს ჯადოსნურ ზღაპარში; მისივე მითითებით, გამოყოფილ ზღურბლებს შორის ზოგი საყოველთაოა, ზოგიც -

ამირანისეული. ამირანი, განსხვავებით სხვა ეპოსთა გმირებისგან, ყოველი ზღურბლის გადალახვის შემდეგ იცვლება. მკვლევარი ეპოსში სულ 16 საფეხურს, (ზღურბლს) გამოყოფს.

„ამირანიანისადმი“ მიძღვნილ კვლევათა შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს პროფესორ თინა შიოშვილის სტატიას „ამირანიანი“ აჭარულ ფოლკლორში“ (შიოშვილი, 2004: 176-193), რომელშიც მკვლევარმა წამოჭრა მეტად მნიშვნელოვანი საკითხები. პროფესორ თინა შიოშვილის მითითებით, აჭარაში ჩაწერილ ვარიანტებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს; ისინი არა მარტო ცალკეული ეპიზოდების თანხვედნილობას ავლენენ ზოგადქართულთან, არამედ - დიალოგებისა და პერსონაჟთა ხასიათების იდენტურობითაც გამოირჩევიან... აჭარის ფოლკლორში ამირანის თქმულების დაფიქსირება და მის ერთგვარ ორეულზე - დედჯალ-რომპაპზე არსებულ გადმოცემათა სიმრავლე იმაზე მიუთითებს, რომ ისტორიულად აჭარაშიც, ისევე, როგორც მთელ საქართველოში, უნდა არსებულიყო ამირანის სრულყოფილი ვარიანტები.

საყურადღებოა, აგრეთვე, პროფესორ ქეთევან სიხარულიძის სადისერტაციო ნაშრომი: „ამირანის, როგორც მითო-ეპიკური გმირის წარმოშობისა და ჩამოყალიბების ზოგიერთი ასპექტი“. მკვლევარს ამირანი მითო-ეპიკურ პერსონაჟად მიაჩნია; იგი წერს: „ამირანიანი“ თავდაპირველად შეიქმნა როგორც მითი, რომელშიც აისახა დაპირისპირებულთა ბრძოლის უნივერსალური მოდელი. მითის პირვანდელი მწყობრი სტრუქტურა, რომელშიც ჩადებული იყო ეზოცენტრული შინაარსი, დღეს დეფორმირებულია. ავტორის შეხედულებით, მას შემდეგ, რაც „ამირანიანში“ შეერია ჯადოსნური ზღაპრის, საგმირო მოთხრობის და სხვა ელემენტები, ჩამოყალიბდა თქმულებათა ციკლი, რომელმაც ეპოსის სახე მიიღო.

ამირანის დაბადებისა და მიჯაჭვის ეპიზოდების გაანალიზების შემდეგ ქ. სიხარულიძე იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ამირანის პერსონაჟი შეიძლება „შევადართ უფრო არქაულ კოსმოგონიურ ღვთაებებს“. მკვლევარი ვარაუდობს, „რომ ამირანის თქმულება არის ტიტანების ღმერთებთან შეჯახების მითის ერთ-ერთი ვარიანტი“. სხვა

მკვლევართა მსგავსად, ქ. სიხარულიძეც ამირანის თქმულებათა ციკლის შექმნის პერიოდს კავკასიაში მეტალურგიის წარმოშობა-განვითარებას უკავშირებს.

„ამირანიანის“ მკვლევართა განუზომელი ღვაწლის მიუხედავად, უნდა ითქვას, რომ საკითხთა რიგი, რომელსაც ჩვენი ზეპირსიტყვიერების ეს მარგალიტი - „ამირანიანი“ აღძრავს, ამოუწურავია. დღემდე გადაუჭრელია მრავალი უმნიშვნელოვანესი პრობლემა, მათ შორის - ეპოსის ფორმის (ლექსითი, პროზაული, შერეული) საკითხი და ტექსტის ტრანსმისიის პრობლემა, რასაც არსებითად ეძღვნება ჩვენი საკვალიფიკაციო ნაშრომი.

თავი II. „ამირანიანის“ ლექსითი ვარიანტები

ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაში „ამირანიანის“ სრულყოფილად გალექსილი მთლიანი თქმულება არ მოიპოვება. ლექსითი ვარიანტების არსებობა მხოლოდ გალექსილი ეპიზოდების არსებობას გულისხმობს და არა - მთელი სიუჟეტის ლექსით ფორმას.

მიხეილ ჩიქოვანის აზრით, შეუძლებელია ვივარაუდოთ, რომ ამირანის თქმულება შორეულ წარსულში ლექსითი სახით არსებობდა, შემდეგ დაიკარგა და დავიწყებას მიეცა. მკვლევრის ღრმა რწმენით, „ამირანიანი“ მთლიანი პოემის სახით არასოდეს არსებულა. ის ფიქრობს, რომ პროზაული ტექსტის ზოგიერთი საგულისხმო ეპიზოდი თანდათან ილექსებოდა და ადგილს უთმობდა პოემას... რაც უნდა ვრცელი იყოს პოემა, თუ ხალხის ცნობიერებაში ღრმად არის ჩაბეჭდილი, არ დაიკარგება; გარდა ამისა, ლექსი გაცილებით უფრო კონსერვატიულია, ვიდრე - პროზა და ეპიკური ცოდნის გამკრთალებაც ნაკლებად სავარაუდოა.

საკვალიფიკაციო ნაშრომის წინამდებარე ნაწილში, განვიხილეთ რა „ამირანიანის“ ეპოსის ლექსითი ვარიანტები, მათი ურთიერთშედარებისა და ანალიზის საფუძველზე გამოვკვეთეთ საერთო და განმასხვავებელი ნიშან-თვისებები. იმდენად, რამდენადაც

ფოლკლორული ტექსტისთვის ე.წ. კრიტიკული ტექსტის (ავტორისეული ტექსტის) დადგენა შეუძლებელია, ჩვენ შევეცადეთ, განგვესაზღვრა, აღმოგვეჩინა საერთო აზრობრივი თუ ფორმობრივი ნიუანსები, ტრადიციული ელემენტები, რომლებიც დამახასიათებელია აღნიშნული ტექსტის ვარიანტებისთვის. მეორე მხრივ, ვითვალისწინებთ იმასაც, რომ ფოლკლორულ ტექსტში, კოლექტიური ტრადიციული ელემენტების გარდა, ყოველთვის თავს იჩენს ინდივიდუალური ელემენტი, ენობრივი ნიუანსი, რომელიც მთქმელის საშემსრულებლო მანერის, ოსტატობის, ფსიქო-სოციალური მიდრეკილებების, განათლების, მისი ამა თუ იმ საკითხთან დამოკიდებულების მიხედვით განისაზღვრება. ამ მხრივ, „ამირანიანის“ ვარიანტთა შედარება საინტერესო სურათს გვამლევს. სემანტიკური თუ ფორმობრივი თვალსაზრისით ერთმანეთისგან განსხვავდება როგორც სხვადასხვა რეგიონში წარმოდგენილი ერთი ნაწარმოების სხვადასხვა ვარიანტი, ასევე - ერთსა და იმავე რეგიონში წარმოქმნილი ვარიანტებიც. განსხვავებას განაპირობებს სხვადასხვა ფაქტორი, რომლებიც მეტწილად მთქმელის ინდივიდუალური ინტერესებიდან გამომდინარეობს. საგულისხმოა ისიც, რომ განსხვავებას ვხვდებით ერთი მთქმელის მიერ სხვადასხვა დროს ჩაწერილ ვარიანტებშიც, ხოლო აღნიშნულ მოვლენას საყოველთაო ხასიათი აქვს მაშინ, როცა განვიხილავთ სხვადასხვა მთქმელის მიერ შესრულებულ ფოლკლორულ ნაწარმოებს.

„ამირანიანის“ ტექსტის ყოველი ტრანსმისიისას, როგორც ზეპირსიტყვიერებისთვის არის დამახასიათებელი, გარდა საერთო ფორმობრივი თუ სემანტიკური მსგავსებებისა, შინაარსობრივი თვალსაზრისით საინტერესოა მთქმელთა რეპლიკები, რომლებიც უმეტესწილად ფილოსოფიური თუ დიდაქტიკური ხასიათისაა. ლექსით ვარიანტებში გვხვდება ანდაზები, ბრძნული გამონათქვამები, რომლებიც მთქმელთა ფსიქოლოგიურ პორტრეტებზე გვიქმნის გარკვეულ წარმოდგენას. ასე მაგალითად:

„ამირან, ნუ გეწყინება, სხვანიც არიან ქოსანი:

თხასაც ასხია ბალანი, ჩირად - კი არ ღირს თმოსანი.“

ან:

„- თევზი თევზს მოუცურდება, კალმახი ორაგულზედა,

მეც მომიხდება ლამაზი, რომ გავიგორო გულზედა.“

„ამირანიანის“ ვარიანტების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ეპოსის ლექსით ვარიანტებში აისახა ძეგლის საკვანძო, საზღურბლო ეპიზოდები, როგორებიცაა: 1. შობა-გადაგდება, 2. ნათლობა, 3. გმირის ბავშობა, 4. მეორედ შობა, 5. ყამარის მოტაცება, 6. ამბრი არაბი, 7. ძალის განახლება, 8. გაბუდაყება, 9. მიჯაჭვა.

„ამირანიანის“ სხვადასხვა ლექსით ვარიანტში, ასევე, გვხვდება ე.წ. „მარგინალური ელემენტები“, როდესაც მთქმელი გადაუხვევს ეპოსის ძირითად ხაზს და პერიფერიულ ელემენტებს აქცევს პოეტური შთაგონების წყაროდ; ამ შემთხვევაში ავტორ-მთქმელთა იმპროვიზაციასთან ერთად, სახეზე გვაქვს ლიტერატურულ-ფოლკლორული და, ამავე დროს, ამა თუ იმ ეპოქის გავლენები; ხშირად სწორედ ეს გარემოება განაპირობებს ვრცელი და მოკლე ვარიანტების არსებობას.

„ამირანიანის“ ლექსით ვარიანტებში მთქმელი როგორც ზოგადფოლკლორული, ისე კონკრეტული ტექსტის, ასევე, კონკრეტული არეალური ტრადიციიდან იღებს გარკვეულ ფორმულას, რომელსაც იგი სხვადასხვა კონტექსტს მოარგებს ხოლმე.

სალექსო ფორმულების, სინტაგმების ვარიანტიდან ვარიანტში უცვლელ გადასვლას განაპირობებს ის, რომ მთქმელის ცნობიერში დალექილია მარტივად დასამახსოვრებელი კონსტრუქციები, რომლებიც ახალი ტექსტის საშენი მასალაა. სწორედ ეს მყარი ფორმულები შეიძლება ჩავთვალოთ გარკვეულ ტრადიციად, რომელსაც ყოველი მთქმელის მეხსიერება ინახავს და ახალი ვარიანტის „კვლავქმნის“ პროცესში უცვლელი სახით გამოავლენს. ამიტომ სწორი უნდა იყოს მკვლევარ ელგუჯა მაკარაძის მოსაზრება, რომ ტექსტის ტრადიციული ელემენტები (ავანტექსტი) მთქმელის მეხსიერებაში არსებობს როგორც ნიმუში, ჩარჩო, სადაც ხელახლა უნდა ჩაიხატოს სურათი. ამ აქტს კი მთქმელი ხშირად იმპროვიზაციულად ახორციელებს.

„ამირანიანის“ ლექსითი ვარიანტების საშენ მასალას წარმოადგენს მყარი „ფორმულები“ (ტრადიციული სინტაგმატური და პარადიგმატული ელემენტები), რომლებიც რეგიონიდან რეგიონში გადასვლის შემდეგ უცვლელია, თუმცა მომდევნო მთქმელი გარკვეულ დეტალს შეცვლის ან დამატებით ინფორმაციასაც ჩაურთავს ხოლმე. მაგალითად:

„არც ისე დაკარგული ვარ, ძმისწული ვარ უსუპისი.
სანამ ვიყავ, მტერი ვსრისე, მე არ წამყვა ჯავრი მისი,
ერთი ბაყბაყ დევი დამრჩა, არ დამცალდა მოკვლა მისი.
ვინც რომ მე იმა მომიკლავს, ჩემი ხმალი იყოს მისი,
ვინც ჩემ ცოლ-შვილს შეინახავს, ჩემი საყმო ჰალალ მისი.
შვილდ-ისარი, ლახტ-ფართა მიმიცია, იყოს მისი,
კარებს უკან შუბი არის, იყოს ის შუბიცა მისი,
ყველაფერი მიმიცია, ჯაჭვ-აბჯარიც იყოს მისი.
ყველას ვალი გარდუხადე, წამყოლია არავისი.“

ან:

„წაიკითხეს, შიგ ეწერა: დისწული ვარ უსუპისა,
სანამ ვიყავ, მტერი ვმუსრე, არ შევჭამე ჯავრი სხვისა;
მოვკვდი მხოლოდ ჯავრი გამყვა ერთის დევის ბაყბაყისა.
ვინაც მოჰკლავს ბაყბაყანსა, ჩემი შუბი ალალ მისა;
ვინც დედ-მამას დამიმარხავს, ჩემი ფული ალალ მისა.
ვინაც რომ დებს გამითხოვებს, ოქრო-ვერცხლი ალალ მისა,
ვინც მე მამივლის, დამმარხავს, ცოლიც, რაშიც ალალ მისა!“

წარმოდგენილი მაგალითები ჩამოყალიბებული და დამკვიდრებულია კონკრეტული საანალიზო ტექსტის ტრადიციაში, თუმცა, „ამირანიანის“ სხვადასხვა ვარიანტში, ასევე, შევხვდებით ზოგადფოლკლორული გავრცელების ფრაზებს, ფორმულებს. მაგალითად, „ამირანიანის“ მესხურ ვარიანტში ვკითხულობთ:

„- ერთმა პირქუშმა ვაჟკაცმა, მხარმარჯვნივ ჩამოგვიარა,

გუთნეულს ხელი გაგვიკრა, წყალ გაღმით გაგვისრიალა.“

ამავე ფორმულირებას ვხვდებით ხალხურ „ტარიელიანში“:

„დევო, შენ ჩემო ძმობილო,

კარზე ვინ ჩამოგიარა?

დევმა უპასუხა:

ერთმა პირ-ტუქსმა მოყმემა,

ცხენ-ხეთქით ჩამაიარა;

ხარ-გუთანს წიხლი ამაჰკრა,

ზღვას გაღმა გაისრიალა“.

ტრადიცია სთავაზობს მთქმელს მზა ფორმულებს, რომლებიც ამა თუ იმ ტექსტის მაკონსტრუირებელი ელემენტებია; ეს ყოველივე სწორედ ტრადიციის (ზოგადფოლკლორული, კონკრეტულტექსტური, რეგიონალური) საერთო საღაროს საკუთრებაა, საიდანაც მთქმელი არჩევს ვერბალურ მასალას და ქმნის უკვე არსებული ტექსტის ვარიანტს.

თავი III. „ამირანიანის“ პროზაული ვარიანტები

შინაარსობრივი თვალსაზრისით, ყველაზე თვითკმარი „ამირანიანის“ ე.წ. შერეული, ანუ ლექსნარევი, პროზაული ვარიანტებია. რაც შეეხება წმინდა პროზაულ ვარიანტებს, ამ ტიპის ტექსტები მრავლად არ მოგვეპოვება.

ამირანიანის წმინდა პროზაული ვარიანტები არაფრით განსხვავდება შინაარსობრივი თუ სიუჟეტური თვალსაზრისით დანარჩენი ორი ტიპისგან. როგორც წმინდა ლექსით და ლექსნარევ, ანუ შერეულ ვარიანტებში, აქაც ძირითადი სიუჟეტური მოტივები საერთოა; მართალია, ტრანსმისიის თვალსაზრისით გარკვეული ცვლილებები სამივე ტიპის ტექსტებში გვაქვს, რაც გამოიხატება ფრაგმენტულობით, სხვა თქმულებებთან კონტამინაციით, სხვადასხვა ტრანსმისიული ასპექტებით, თუმცა ეს საერთო სურათს არ ცვლის.

როგორია პროზაული ვარიანტები შინაარსობრივად? ამგვარ ნარატივებში მთქმელის ფრაზა შეკუმშულია და ლაკონიური, მოქმედება - დინამიკური. საყურადღებოა, რომ გრანდიოზული საგმირო აქტი შესაძლოა, მხოლოდ რამდენიმე ფრაზით იყოს აღწერილი. როგორც მიხეილ მიხეილ ჩიქოვანი აღნიშნავს, მთქმელი ყოველთვის ცდილობს, რომ მისი სიტყვა იყოს მოკლე, გმირის მდგომარეობა - სწრაფად ცვალებადი და ამგვარად თავგადასავალი მხოლოდ ძირითადი მოქმედებებისგან შედგებოდეს. მაგალითად, ერთ-ერთ კახურ ვარიანტში ვნახავთ: „ამირანი დიდი ფახაფუხით მოვიდა ქრისტესთან და უთხრა: აბა შენ გინდა ჩემთან შებმაო? დაავლო ერთ თითქმის მთისტოლა ქვას ხელი და ორმოცი ვერსის იქით გადააგდო. აილო ქრისტემ ის ქვა და უბრძანა ცხრა მთას იქით გადაკარგულიყო. გაისროლა ეს ქვა და ცხრა მთის იქით გადიკარგა. მივარდა ამირანი, ამ ქვას, ეწვალა, მაგრამ ქვას ძვრაც ვერ უყო. ამირანი თანაც არ ეშვებოდა, მაშინ ქრისტემ ბრძანა, რომ ამირანი ამ ქვაზე მიჯაჭვულიყო.“ როგორც ვხედავთ, მოქმედება სწრაფად ვითარდება, მთქმელის ფრაზა მაქსიმალურად შეკუმშულია.

ერთ-ერთი ქართლური ვარიანტი გვიამბობს ამირანზე, რომლებიც დევებმა მოიტაცეს და გაზარდეს; სანამ გმირი დაიბრუნებს ადამიანურ იერსახეს („დეურად“ ესაუბრებოდა „ქართველებს“, ისინი კი ვერ იგებდნენ) და შეძლებს ხალხთან კომუნიკაციას, უწევს ბრძოლის გადახდა: „გაიგონა ამირანმა მამის სიტყვა. ჯარი დაიძრა, გავიდნენ ზღვის პირას. ზღვაში ბუდობდა რვაფეხი ცალრქა. გამოვარდა და ხალხს ცალი რქით ზღვაში ისროდა. ამირანმა ეს შორიდან შენიშნა. ხალხს ეუბნებოდა, გზა მომეციოთ, ვინ არისო მტერიო. რომ დაინახა ეს ცალრქა, სულ მუსრს ავლებს ხალხს, ესროლა ქამანდი და შამოახვია“. გარდა დამოწმებული ეპიზოდისა, ასევე სწრაფად ვითარდება მოვლენები ამ ვარიანტის სხვა ეპიზოდებში. მაგალითად, ამირანი სრულიად მოულოდნელად აღმოაჩენს, რომ გმირი, რომელსაც ებრძვის, მამაკაცი კი არა, ქალია, თანაც - ძლიერი და დაუმარცხებელი, რაც მის ბრახს გამოიწვევს: „მეორე დღეს ამირანს მეერგო დაკვრა. აწია მათრახი, დაარტყეს ბიჭს. ბიჭმა თავი მაარიდა, გულისპირი მისცა. დაარტყა გულისპირში და გამოჩნდა, რომ ქალი იყო ბიჭურად ჩაცმული. დაბარცალდა და დეეცა ეს ქალი. ეგდო

ასე ერთი საათი და მერე ადგა მოწყვეტილი სულა. ვერ მოკლა ამირანმა ეს გმირი, წავიდა ისევ ცოცხალი. მეორე დღეს ქალს უნდა დეეკრა. ამირანმა იფიქრა, ნეტა ქალს არ მოვეკალი და არ გავჩენილიყავ ამ ქვეყანაზეო, ხვალ დამარტყავს ლახტსაო“. როგორც ვხედავთ, ამირანის ჰუმბრისის შესახებ მთქმელი მოულოდნელად იწყებს საუბარს.

„ამირანიანის“ წმინდა პოეტური და შერეული ლექსითი ვარიანტების თაობაზე აღვნიშნეთ, რომ ყველაზე თვითკმარი სწორედ შერეული ვარიანტებია, ამის მიზეზი უნდა იყოს თქმულების გადმოცემა სხვადასხვაგვარად - იმას, რასაც მთქმელი ვერ გადმოსცემს პოეტური ფორმით (ფაქტორი მრავალგვარია; შესაძლებელია, ეს ეპიკური თხრობის გამკრთალების შედეგადაც იყოს), ავსებს პროზაულად და პირიქით; შესაბამისად, ლექსითი ფორმით გადმოცემული ეპიზოდები მყარია. წმინდა პროზაულ ვარიანტებში იოლად შევხვდებით შეცვლილ დეტალს, შეცვლილ სიუჟეტურ რგოლს და ა. შ. ერთ-ერთ გურულ ვარიანტში, მაგალითად, საერთოდ გაუჩინარებულია ამირანის თავგადასავალში მეტად მნიშვნელოვანი ეპიზოდი - სასწაულებრივ ირემზე ნადირობა; აქ თხრობა იწყება უშვილო ცოლ-ქმრის მიერ ამირანის მოვლინებით; შემდგომ აღწერილია, როგორ მონათვლინებენ შვილს ქრისტეს და როგორ იზრდება გმირი. მოწიფულობის ასაკში შესული ამირანი ბევრ დიდ საქმეს ჩაიდენს, მათ შორის კლავს დევს, რომელიც ხალხს აწიოკებს, „მეორედ იშვება“ გველეშაპის მუცლიდან და ა.შ., თუმცა არსაც ჩანს ძმებთან ერთად ნადირობის, თუ ცამცუმის კოშკის აღმოჩენის ეპიზოდი.

პოეტური ვარიანტების განხილვისას გამოიკვეთა, რამდენად ხშირად გვხვდება ესა თუ ის „ზღურბლი“ ტექსტში; აღვნიშნეთ, რომ ბევრი მათგანი მხოლოდ პროზაულ ვერსიებს შემოუნახავს. მეტად საინტერესო სურათს გვაძლევს აღნიშნული თვალსაზრისით წმინდა პროზაული ნარატივების კვლევა. გმირის სასწაულებრივად შობის დეტალური აღწერა, მისი ბობოქარი ბავშვობის შესახებ ინფორმაცია, ასევე, ფაქტები მისი მიჯაჭვის შესახებ სწორედ პროზაულ ვერსიებში გვხვდება. მაგალითად, გმირის სასწაულებრივად ჩასახვა-შობის თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა „ამირანიანის“ ერთი გურული ვარიანტი, რომლის მიხედვითაც მონადირეს ესიზმრება, თითქოს ვაჟი ჰყავს: „გამეიღვინმა მონადირემ და ეწყინა ნამეტარი, შვილი რომ არ

დღურჩა ხელში“. გაღვიძებული მონადირე თითქოს გრძნობს, რომ მალე დატოვებს წუთისოფელს და ამის შესახებ აფრთხილებს ცოლს. როგორც მკვლევარი ელენე ვირსალაძე შენიშნავს, ამ ეპიზოდში შემორჩენილია მონადირის „იბლიანობის“ მოტივი, ხოლო მონადირის სიკვდილის მიზეზი აუხსნელი რჩება.

ამირანის სასწაულებრივ შობას ქალ-ღვთაებისაგან გადმოგვცემს ერთი სვანური თქმულება, რომლის თანახმად, მონადირე კლდეში აღმოაჩენს ოქროსნაწნავებიან ქალიშვილს, რომელიც ძალიან შეუყვარდება. როცა ყარანის (ქალი, რომელსაც მონადირე აღმოაჩენს) ბავშვის გაჩენის ჟამი მოახლოვდება, მონადირეს ყარაულობას სთხოვს, რადგან ეშინია ამ კაცის პირველი ცოლის. მონადირე ყარანს არ უჯერებს და, მართლაც, ქალის მოლოდინი გამართლდება - პირველი ცოლი ყარანს ხანჯლით აკუწავს. სიკვდილის წინ მონადირეს ქალი ეტყვის: „მე მუცელში მყავს ვაჟი. იმას რომ დრომდე მოეღწია, მისი მომრევი ქვეყანაზე არაფერი იქნებოდა, მაგრამ ახლა არ ჩანს, როგორ რა დაემართება“. ამის შემდეგ ყარანი მონადირეს სთხოვს, მუცლის გაკვეთის შედეგად დაბადებული ვაჟი ბულის ტყავში გაახვიოს და გზაჯვარედინზე დადოს; ბავშვს გულზე წერილი დაადოს ამ შინაარსით: „ამ ვაჟის სახელი „ამირმ“, დალ-ყარანის შვილი. იესო ქრისტეს მონათლული, ამანის გაზრდილი და ბოლოს ამანის და მისი შვილების გამწყვეტი“. წარმოდგენილ მაგალითებში დეტალურადაა გადმოცემული ამირანის ჩასახვა-შობის შესახებ.

პროზაულია, ასევე, აჭარაში დაფიქსირებული „ამირანიანის“ ვარიანტები. სათანადო მასალებზე დაყრდნობით ბოლოდრონდელი კვლევებით დასტურდება, რომ აჭარის ზეპირსიტყვიერებაში „ამირანიანი“ საკმაოდ გავრცელებული ყოფილა; ეს თქმულებანი ეხება ამირანის ორეულს – „დედჯალს“, იგივე „დედჯალ–რომპაპს“; ანუ, „დედჯალ–ოხრუჯს“; ეს მითოსური პერსონაჟი, აჭარელ მუსლიმთა რწმენით, ბოროტი სულია, რომელზედაც ვრცლად მოგვითხრობენ ე. წ. „ჰადისები“, ანუ ყურანის აპოკრიფები.

თავი IV. „ამირანიანის“ შერეული ვარიანტები

„ამირანიანის“ ლექსნარევ, ანუ შერეულ ვარიანტებს ყველაზე მრავლად ვხვდებით ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში. საგულისხმოა ის გარემოება, რომ შინაარსობრივი თვალსაზრისით ყველაზე თვითკმარი სწორედ ამგვარი ვარიანტებია. მათში ამირანის, ბადრის, უსიპის თავგადასავალი სრულად არის გადმოცემული.

„ამირანიანის“ ლექსნარევი პროზაული ვარიანტების კვლევისას, ცხადია, უმნიშვნელოვანეს პრობლემას წარმოადგენს პროზისა და პოეზიის ურთიერთმიმართება. ჩვენს ხელთ არსებული, ბოლო დრომდე საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში დაფიქსირებული, ვარიანტების კვლევამ გვიჩვენა, რომ

1. პროზა და პოეზია ხშირად ერთიმეორეს იმეორებენ;
2. პროზა და პოეზია ერთიმეორეს ავსებენ.

ამირანის წრის თქმულებათა პირველი მკვლევარი - მიხეილ ჩიქოვანი მონოგრაფიაში „მიჯაჭვული ამირანი“ მყარად დგას იმ მოსაზრებაზე, რომ ლექსნარევ პროზაულ ვარიანტებში პროზა და პოეზია ერთიმეორეს იმეორებენ: „პოეტური ადგილები გადმოცემაში მწვერვალებს წარმოადგენენ, ხოლო პროზა მათი შემაკავშირებელი უღელტეხილია. შინაარსის მხრით მათ შორის ხშირი დამთხვევა არის: რასაც პროზა გადმოგვცემს, მასვე გვაწვდის ლექსი.. ამის დასადასტურებლად მკვლევარი რამდენიმე ფშაურ მაგალითს მოიხმობს:

1. „სულკალმახი მოკვდა. იმის მტერს, დევებს, დრო მიეცათ ჯავრის ამოყრისა. დაეცნენ ობლების სახლ-კარს და სულ ცეცხლის ალი აადინეს, ააოხრეს და დააბუნდოვეს. ძმები, დევების დაშინებულები, სულ გადაიკარგნენ, გასწირეს თავისი ქვეყანა“.

ლექსითი ჩანართი:

„ბადრი, უსიპი, ამირან ობლები მოვიყარენით,
დევების დაშინებულნი ჩაბალხეთს ჩავიყარებით“.

ანდა:

„ბადრი, უსიპი, ამირან ობლები მოვიყარენით,

ღველ არ გვინახავს, კერაი, საჩალეს მოვიყარენით“.

2. „გავიდა ხანი, გაიზარდა ამირანიც: ისეთი ღონიერი გახდა, რომ მიწას უმძიმდა მისი ტარება; უსიპი და ბადრი მშვენიერები იყვნენ“.

იგივე ლექსად:

„ცოტა კაცია ამირან, ცოტა სმა-ჭამა ეყოფა:

სადილად ბულა კამეჩი, ვახშმად არც სამი ეყოფა.

ბადრი ქალსა ჰგავ ლამაზსა, საქმარედ გამზადებულსა,

უსიპი - ბროლის ციხესა, თავ-ბოლოთ გამაგრებულსა,

ამირან - შავსა ღრუბელსა, საავდროდ გამზადებულსა“.

დამოწმებული მეორე ვარიანტის თანახმად, დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ პოეტური ტექსტი პროზაულის უშუალო გამეორებას არ წარმოადგენს და ეპიკური გმირების შესახებ გაცილებით მეტს გვეუბნება. პოეტური ტექსტის დასაწყისში წარმოდგენილი ოქსიმორონი („ცოტა კაცია... ცოტა სმა-ჭამა ეყოფა... სადილად ბულა კამეჩი...“) აბსოლუტურად განსხვავებულად წარმოაჩენს გმირის სახეს; ასევე, პროზაული ტექსტი არაფერს ამბობს ამირანის ფიზიკური გარეგნობის იმ შტრიხებზე, რომლებიც მისი ხასიათის განმსაზღვრელად გვევლინება: „ამირან - შავსა ღრუბელსა, საავდროდ გამზადებულსა“; არც ბადრისა და უსიპის გარეგნული შტრიხებია ხაზგასმული.

იმის დასტურად რომ შერეულ ვარიანტებში პროზა და პოეზია ერთმანეთს არ იმეორებს, მაგალითად მოვიყვანო ქართლში ჩაწერილ ვარიანტს - „ამირან დარუჯანაშვილი“; მოცემული ნარატივი მოგვითხრობს სამი ძმის შესახებ, რომელთაგან ერთი - უსიპი არის ამირანის მამა. ამ ვარიანტის მიხედვით, დევები ამირანის ბიძებს - ბადრისა და სულკალმახს მეღვინეებად დაიყენებენ. მოგვიანებით ამირანი მიდის ბიძების გამოსახსნელად: „დევები, მართლაც, ამირანს დახვდნენ ბაღში და სთქვეს“: ეს რა კარგი ყმაწვილი მოვიდა, მაგრამ მოკლე ხმალი აკრავსო“. მეორე დევმა სთქვა: „მოკლე ხმალი რას აშავებს: წამოვაგოთ შამფურზედა, ნაღვინევზე კარგიაო“. ამის გამგონმა ამირანმა სთქვა:

„ამირანო მშვენიერო, ღვინის ფერო და ძლიერო,

მოკლე ხმალი რას მიშავებს, ფეხი წავდგა წინა მეო.“

თითქოს ლექსითი ვარიანტი იმეორებს დევის ნათქვამს, მაგრამ აღნიშნულ შემთხვევაში წარმოდგენილია ამირანის მიერ ნათქვამი ბრძნული საანდაზო ფორმულისეული („ხმალს სიმოკლე არას უშლის, ფეხი წადგი, მისწვდებაო“) პერიფრაზი, რომელიც მიმართულია საკუთარი თავის წახალისებისკენ; გმირი ქართველი ხალხის საუკუნოვანი ბრძნული გამოცდილებით უპირისპირდება დევებს. პოეტური და პროზაული ტექსტები ურთიერთშემავსებელია, ასევე, განხილული ვარიანტის იმ ეპიზოდშიც, როდესაც ამირანი ბიძებს გამოიხსნის: ამირანი უსიპის რკინის ქუდს მოირგებს და თავისი ხმით დევებს შიშის ზარს დასცემს, იგი სანადიროდ მიდის სულკალმახსა და ბადრისთან ერთად. მთქმელი ნადირობის ამბავს პოეტური ტექსტით გადმოგვცემს და ამ ტექსტის შინაარსს არ იმეორებს პროზაული ფორმით. „სანადიროდ წამოვიდნენ ამირან და ბიძა მისნი“ - დამოუკიდებელი პოეტური ტექსტია და რომ არა ის, ეს ლექსნარევი ვარიანტი დიდწილად ნაკლული იქნებოდა შინაარსობრივი თვალსაზრისით.

ამდენად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ პოეტური ტექსტი არათუ იმეორებს პროზაულით გადმოცემულ შინაარსს, არამედ ავსებს, აკონკრეტებს, აზუსტებს და განსხვავებული შტრიხებით გადმოგვცემს ამა თუ იმ დეტალს, რაც გმირისა თუ სიტუაციის უკეთ გააზრების საშუალებას იძლევა.

ლექსნარევი პროზა ჯადოსნურ ზღაპარს მოგვაგონებს. ამ მსგავსებაზე მიუთითებს ეპოსის ტიპური დასაწყისი და დასასრული ფორმულები. მთქმელი გმირის თავგადასავალს იწყებს ისეთი ფორმულით, რომელიც საერთოდ არ არის დაკავშირებული ტექსტთან შინაარსობრივი თვალსაზრისით. ამგვარი ფორმულების მიზანი შესაძლოა, მსმენელთა ყურადღებას ისახავდეს მიზნად.

შესავალი ფორმულები შესაძლებელია, აკონკრეტებდეს სათქმელს ან იყოს რელიგიური შინაარსისა. მაგალითად, ზემოთ ხსენებული შემთხვევის ნიმუშებია: 1. „იყო ერთი მონადირე, კაი მდიდარი, შემძლებელი“ (გურული); 2. „ამირანს ამბავი მოუტანეს,

რომ ერთ ხემწიფეს ძალიან ლამაზი ქალი ჰყავსო“ (ქართლური); 3. „ამირანი იყო ღვთის ნათლული და ღონიერი“ (კახური).

თხრობითი-რეალისტურის პარალელურად „ამირანიანის“ ვარიანტებში ხშირად გვხვდება თხრობითი-რელიგიური დასაწყისის ორივე სახე: ხოტბითი - „იყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთეს რა იქნებოდა“ (გურული) და დალოცვითი - „იყო და არა იყო - რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა, იყო შაშვი მგალობელი, ღმერთი თქვენი მწყალობელი“ (ფშაური).

„ამირანიანის“ შერეული ვარიანტების კვლევა საინტერესოა პერსონაჟთა მხატვრული სახის ხატვის თვალსაზრისითაც. საგულისხმოა, რომ ამ შემთხვევაში პროზაული ტექსტი უფრო ვრცელ ინფორმაციას გვაწვდის ამა თუ იმ გმირის ხასიათის შესახებ, ვიდრე - პოეტური.

უპირველეს ყოვლისა, საინტერესოა ეპიკური გმირის - ამირანის მხატვრული სახე. ლექსითი ვარიანტების განხილვისას აღვნიშნეთ, რომ პერსონაჟის ხასიათის თვისებების გადმოსაცემად კოლექტიური მთქმელი ტრადიციაში არსებულ ეპითეტებს მიმართავს. ვარიანტების თანახმად, ამირანი „ღვინისფერი“, „პირქუში“ ვაჟკაცია; მთქმელი ერთ შემთხვევაში მას „საავდროდ გამზადებულ შავ ღრუბელსაც“ ადარებს. მეტად საინტერესოა როგორ იხატება შერეულ ვარიანტებში გმირის სახე.

შერეულ, ანუ ლექსნარევ, ვარიანტებში პერსონაჟთა მხატვრული სახე კიდევ უფრო გაშლილია. იმ გარემოებას, რომ ამირანი განსხვავდება სხვა ყმაწვილთაგან და ის განსაკუთრებული სისწრაფით იზრდება; სწორედ ქართლურ შერეულ ვარიანტში ვკითხულობთ: „ეს პატარა ბავშვი უფალმა თავის ხელით მონათლა და სახელად ამირანი უწოდა. ვინც წლით იზრდებოდა, ამირანი დღით იზრდებოდა. ასე რომ, ათი წლის ამირანს ფიცხელი ომის გადახდა კიდევ შეეძლო“. აქ წარმოდგენილი ჰიპერბოლით ნათლად იხატება გმირის განსხვავებულობა.

შერეულ ვარიანტებში მეტად საინტერესოდ არის გადმოცემული, ასევე, ამირანის გარეგნობის საკითხი. წმინდა პოეტური ტექსტი გვამლევს ამ სახის ინფორმაციას, თუმცა

არა - სრულყოფილს. პროზაული ნაწილი ამ შემთხვევაში ინფორმაციას ავსებს. ერთ-ერთ ქართულ ვარიანტში კვითხულობთ: „მწყემსს შიგ შეუხედნია და დაუნახავს დიდი, უზარმაზარი ვაჟკაცი, რომელსაც ცხრილისოდენა თვალები ჰქონდა, თურმე. ეს იყო თვითონ ამირანი“.

„ამირანიანის“ ლექსნარევი, შერეული ვარიანტები საინტერესოა შინაარსობრივი თვალსაზრისით. კვლევისას ჩნდება კითხვები - კონკრეტულად რა არის გალექსილი თითოეულ მათგანში? ხომ არ გვაქვს აქ რაიმე კანონზომიერებასთან საქმე? - ამ თვალსაზრისით გამოვიკვლიეთ სხვადასხვა რეგიონში ჩაწერილი ვარიანტები.

ქართული და კახური შერეული ვარიანტების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ყველაზე მრავლად ლექსითი ფორმით გვხვდება სანადიროდ წასვლის ეპიზოდი; ასევე ლექსითი ფორმითაა ხშირად წარმოდგენილი ამირანიასა და დევის შეხვედრის სცენა, მათი დიალოგი; ყამარის მიერ სატრფოს შეგულიანება, მისი რეპლიკები ამირანის ღრუბელთ ბატონთან დაპირისპირებისას შერეულ ვარიანტებში თითქმის ყოველთვის პოეტურადაა გაფორმებული:

„- ამირან, გოლე, გოლეო, მუხლათ გაქებენ მალეო.

გასწი და უკან მოგდევენ, ომი იციან ცხარეო.“

შერეულ ვარიანტებში ეპოსის ცალკეული პასაჟები გალექსილი არ არის რაიმე კანონზომიერების მიხედვით. შეიძლება დავასკვნათ, რომ მთქმელი საკუთარი ინტერესიდან გამომდინარე იმახსოვრებს პოეტურ ფრაზას, დანარჩენ ინფორმაციას კი პროზაულად გადმოგვცემს.

თავი V. რელიგიურ კონფესიათა ტრანსმისიის კვალი „ამირანიანში“

„ამირანიანის“ თქმულებასთან დაკავშირებულია მრავალი პრობლემა; მათ შორის ძალზე მნიშვნელოვანად მიგვაჩნია, კვლევის პროცესში ყურადღება მიექცეს ეპოსის ჩამოყალიბების დროს, ასევე - იმ გარემოებას, თუ როგორ აისახა მასში მითოლოგიური

პარადიგმები; როგორი შეიძლება ყოფილიყო ამირანის ეპოსი ქრისტიანობამდე; რატომ ქრება მოგვიანებით შექმნილ ზოგიერთ ჩანაწერში ქრისტე-ნათლის სახე და ზოგადად, როგორია ეპოსში თავჩენილი რელიგიური კონფესიების პრობლემატიკა.

მართლაც, „ამირანიანის“ მიმართება რელიგიურ კონფესიებთან მეტად საინტერესო ასპექტია ეპოსის სრულყოფილად შესწავლა-გაანალიზებაში. მეცნიერთა ნაწილი სავსებით სამართლიანად მიიჩნევს, რომ „თქმულება კავკასიონის ქედზე მიჯაჭვული გმირის შესახებ საქართველოში ქრისტიანობამდე არსებობდა“ (ჩიქოვანი); ეპოსის ვარიანტებში ვხვდებით ქრისტიანობამდელ მოტივებს, მათ შორის, აღსანიშნავია „ამირანიანის“ სვანურ ვარიანტში წარმოდგენილი რძეში განბანვის ეპიზოდი; ეს არქაული მოტივი შეიძლება ჩაითვალოს გმირის ერთგვარ ნათლობად, ინიციაციად. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა, ასევე, ამირანის მშობლების საკითხი; სვანური ვარიანტების მიხედვით ამირანი ნადირთღმერთის, დალის შვილია.

„ამირანიანში“ ერთ-ერთი ნიშანდობლივი არქაული პლასტია ყამარის მამის საკითხი. ვინ არის ღრუბელთბატონი? რა ფარულ ძალას ფლობს იგი? ეპოსის ვარიანტების თანახმად, ძლევამოსილი ამირანი, რომელიც მანამდე დევებს გაუმკლავდა, რომელმაც თავი დააღწია გველეშაპის სტომაქს, ვერ ამარცხებს ყამარის მამას, ვიდრე მზეთუნახავი ბრძოლის ხერხს არ ასწავლის. მაგალითად, ერთ-ერთ კახურ ვარიანტში ვკითხულობთ:

ამირან, ცოლ-დედამკვდარო, ომი არ იცი კილოსა,

მაღლა რასა სცემ სპილოსა, დაბლა შემოჰკარ რბილოსა.

დაჰკრა და ძარღვი შეაწყდეს, დაეცემიან ძიროსა...

ორთაბრძოლის ეს მარტივი სტრატეგია რატომღაც უცნობია ამირანისთვის. შესაძლოა, ვივარაუდოთ, რომ მთქმელმა უწყის ყამარის მამის გამორჩეული ძალის თაობაზე; უფრო სწორად რომ ვთქვათ, იცის მისი საიდუმლოს შესახებ. ღრუბელთბატონის საცხოვრებელი ადგილიც ღვთაების შესაბამისია - მისი სამყოფი მიწა არ არის; მიხეილ ჩიქოვანის სავსებით სამართლიანი შენიშვნით, ქრისტეს ნათლულისთვის ყამარის მამის დამარცხება რთული სულაც არ იქნებოდა; მეტიც, ეს ლოგიკური დასასრულია - ამირანი ღვთის ძალით ამარცხებს ანტაგონისტს. აქვე

მკვლევარი, განიხილავს რა წარმართობისდროინდელ „ამირანიანში“ მოცემული ეპიზოდის შესაძლო სხვაგვარ დასასრულს, აღნიშნავს, რომ უნდა დავაკვირდეთ „ქაჯთა ბატონის“ ზეადამიანურ ბუნებას და მისი ლაშქრის შესაძლებლობებს. ვარიანტებში წარმოდგენილია, როგორ იწვევს ყამარის მამის ლაშქრის დაძვრა ჯერ ქარს, შემდგომ გრიგალს, ამას კი ღრუბლების უეცარი გამოჩენა და წვიმა მოსდევს. მკვლევარი, მიმოიხილავს რა აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან ასპექტებს, ასკვნის: „ყამარის მამა - ცაში მყოფი „ქაჯთ-ბატონი“, იგივე ტაროსის ღვთაებაა და მას მითოლოგიაში ცა-ღრუბლების საქმე აბარია“. სწორედ, ამ მიზეზით ამირანს უჭირს ანტაგონისტთან გამკლავება, ვიდრე ღრუბელთბატონის ასული არ გაუწევს დახმარებას (შდრ.: გრძნეული მედეაც ეხმარება იასონს აიეტის დამარცხებაში).

ცხადია, ქრისტიანული მოტივების გაჩენა (ამირანის მონათლვა ქრისტეს მიერ, ამირანის მონათლვა ანგელოზებისა თუ წმინდა გიორგის მიერ, ქრისტე-ღმერთთან შერკინება და სხვ.) ეპოსში გვიანდელი მოვლენაა, თუმცა, ვარიანტთა უმრავლესობაში წარმართული მსოფლმხედველობის კვალი კარგად არის შემორჩენილი.

ნათლობა, ქრისტიანული სარწმუნოების საიდუმლოებათაგან უპირველესი, ამირანის თავგადასავალში, მართლაც, უმნიშვნელოვანესი საფეხურია. მრავალი ეპოქის მსოფლმხედველობაგამოვლილმა „ამირანიანმა“, ბუნებრივია, ქრისტიანული რელიგიური კონფესიის ემბაზიც გამოიარა და აღსანიშნავია, რომ სწორედ ეს (ქრისტიანული ნათლობის, ნათლია-ნათლულის დამოკიდებულების) ეპიზოდები შეინარჩუნა ყველაზე ცხოველმყოფლად. გმირი, გარდა იმისა, რომ სასწაულებრივად იშვა და „გადაგდებული ყრმაა“, ქრისტეს, ანუ უფლის, ნათლულია და მას ესეც გამოარჩევს სხვებისგან.

ამირანი ზოგიერთი ვარიანტის მიხედვით, წმ. გიორგის ნათლულია. ერთ-ერთი გურული ვარიანტის თანახმად, ამირანი ცასა და დედამიწას შორის ჩამოკიდებულ ერთ კოშკს დაინახავს. ქრისტე ღმერთი გმირს ურჩევს, არ შევიდეს ამ კოშკში, მაგრამ ურჩი ამირანი მაინც თავისას გაიტანს. კოშკში ცხოვრობს ულამაზესი ქალწული, რომელიც წმ.

გიორგის ნათლულია. ამავე ვარიანტის მიხედვით, ამირანის დასჯის ინიციატორიც სწორედ წმინდა გიორგია.

ერთი მთიულური ვარიანტის მიხედვით, როდესაც ღმერთი ამირანს ამპარტავნების გამო დასჯის და მყინვარწვერზე მიაჯაჭვავს, ამით სარგებლობას მოინდომებს გმირის ანტაგონისტი გველეშაპი; ის ამირანის შეჭმას აპირებს: „მყინვარის წვერიდან გადმოცოცდა [გველეშაპი] და დაბმულ ამირანს შეჭმას უპირებდა, თურმე; მაგრამ მისი განზრახვა წმ. გიორგის გაუგია და სწრაფად იქვე გაჩენილა. წმინდანს გველაშაპისათვის თითის დაქნევით უთქვამს: „შეჩერდი, ამირანი ცოდვების მოსანანიებლად დავაბით და არა შენს გასაძღომადო, მანდვე გაქვავდიო!“ ამ სიტყვებით გველეშაპი იქვე გაქვავებულა“. როგორც ვხედავთ, მთქმელი მიიჩნევს, რომ ამირანის მიჯაჭვა საერთო გადაწყვეტილებაა, ამ ვარიანტის თანახმად, თითქოს წმ. გიორგიც დასჯის თანამონაწილეა.

„ამირანიანის“ დღემდე მოპოვებულ ვარიანტებში მკაფიოდ ჩანს ქრისტიანული რელიგიის გავლენის კვალი. ფოლკლორული ტექსტის ტრანსმისია სწორედ ყოველივე ზემოთ განხილული ეპიზოდების ვარიანტებში ნაირგვარად გადასვლას გულისხმობს - მთქმელის „ინდივიდუალურ რეპერტუარში“ არსებობს ცოდნა ამირანის თავგადასავლის კონკრეტული ეპიზოდების შესახებ, თუმცა ის ხშირად გადაუხვევს გმირის თავგადასავლის სტანდარტულ სიუჟეტს და განსხვავებულ ვარიანტს გვთავაზობს; ეს ყოველივე განპირობებულია არაერთი ნიუანსით, მათ შორის, მთქმელის დამოკიდებულებით რელიგიისადმი.

ზოგადი დასკვნები

ამირანის ეპოსის პოეტურ ვარიანტებზე დაკვირვება, მათი შეპირისპირებითი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს, გამოვკვეთოთ როგორც კონკრეტულ ტექსტის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული, ისე, ზოგადად ფოლკლორული ტექსტის ტრანსმისიული ასპექტები. კერძოდ:

ამირანის ეპოსის სალექსო ვარიანტებში აისახა ძეგლის საკვანძო, ე. წ. „საზღურბლო“ ეპიზოდები, რაც ეპოსის არქაული პლასტია.

„ამირანიანის“ პოეტურ ვარიანტებში ფოლკლორული შემოქმედებისათვის ნიშანდობლივი ე. წ. „მარგინალური“ ელემენტებიც გვხვდება - როდესაც მთქმელი გადაუხვევს ეპოსის ძირითად ხაზს და პერიფერიულ, მარგინალურ ელემენტებს აქცევს პოეტური შთაგონების წყაროდ. ამ დროს, ჩვეულებრივ, საქმე გვაქვს იმპროვიზაციასთან.

„ამირანიანის“ ლექსითი ვარიანტების საშენ მასალას „ფორმულები“ (ტრადიციული სინტაგმატური და პარადიგმატული ელემენტები) წარმოადგენს. მათი ერთი ნაწილი ზოგადფოლკლორული გავრცელებისაა, თუმცა, უფრო მრავლადაა ის ფორმულები, რომლებიც კონკრეტული საანალიზო ტექსის ტრადიციაში ჩამოყალიბებულა და დამკვიდრებულა.

„ამირანიანის“ ლექსითი ვარიანტების შეპირისპირებამ გვიჩვენა, რომ ის, რაც ფოლკლორულ ტექსტს ქმნის, არსებობს ტრადიციაში. სწორედ ტრადიცია სთავაზობს მთქმელს მზა ფორმულებს, სიუჟეტურ ჩარჩოს, ჟანრულ მოდელს, რომლებიც ამა თუ იმ ტექსტის მაკონსტრუირებელი ელემენტებია; ეს ყოველივე სწორედ ტრადიციის (ზოგადფოლკლორული, კონკრეტულტექსტური, რეგიონალური) საერთო სალაროს საკუთრებაა, საიდანაც მთქმელი არჩევს ვერბალურ მასალას და ქმნის უკვე არსებული ტექსტის ვარიანტს. შესაბამისად, ფოლკლორული ტექსტი გამოდის არა როგორც ინდივიდუალური ნიმუში, რომელიც დაზეპირებას ექვემდებარება, არამედ ტიპების, კლასების, საერთოდ, ტრადიციის რეპრეზენტაცია, მანიფესტაცია. ამის გათვალისწინებით, კვლევისა და დაკვირვების საგანი უნდა გახდეს არა ერთი რომელიმე, მოცემულ შემთხვევაში ტრანსლირებული, ტექსტი, არამედ ის, რასაც ტექსტამდელი სტატუსი აქვს, რაც ტრადიციაში არსებობს.

„ამირანიანის“ ლექსითი ვარიანტების ურთიერთშეჯერებით დგინდება, რომ ვარიანტთა არსებობას განაპირობებს ის ფაქტორი, რომ მთქმელს არ სჭირდება მთელი ტექსტის დაზეპირება, რადგან იგი თავად შემოქმედი; უკეთ რომ ვთქვათ, ფოლკლორული ნაწარმოების შესრულების პროცესში, ყოველ ჯერზე, იგი თავად ქმნის

ახალ ტექსტს. მთქმელი მეხსიერებაში ინახავს შინაარსის მყარ ფრაგმენტებს, განსაზღვრულ ენობრივ ფორმებს, რიტმულ-მელოდიურ ნახაზს, ცოდნას პერსონაჟებისა და მათი როლური ამპლუის შესახებ, ტოპონიმიკასა და სხვა ნომენკლატურას, ჩამოთვლილი ელემენტების ვერბალური რეპრეზენტაციის გაფორმების, გადმოცემის წესებს.

შინაარსობრივი თვალსაზრისით ყველაზე თვითკმარი შერეული ვარიანტებია. „ამირანიანის“ შერეული ვარიანტების მაგალითზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ პოეტური ტექსტი არათუ იმეორებს პროზაულით გადმოცემულ შინაარსს, არამედ ავსებს, აკონკრეტებს, აზუსტებს და განსხვავებული შტრიხებით გადმოგვცემს ამა თუ იმ დეტალს, რაც გმირისა თუ სიტუაციის უკეთ გააზრების საშუალებას იძლევა.

„ამირანიანის“ ლექსნარევი, შერეული ვარიანტები საინტერესოა შინაარსობრივი თვალსაზრისით. შერეული ვარიანტებში ყველაზე მრავლად ლექსითი ფორმით გვხვდება სანადიროდ წასვლის ეპიზოდი; ასევე ლექსითი ფორმითაა ხშირად წარმოდგენილი ამირანიანისა და დევის შეხვედრის სცენა, მათი დიალოგი; ყამარის მიერ სატრფოს შეგულიანება, მისი რეპლიკები ამირანიანის ღრუბელთ ბატონთან დაპირისპირებისას შერეულ ვარიანტებში თითქმის ყოველთვის პოეტურადაა გაფორმებული.

ლექსნარევ ვარიანტებში ეპოსის ცალკეული პასაჟები გალექსილი არ არის რაიმე კანონზომიერების მიხედვით; მთქმელი საკუთარი ინტერესიდან გამომდინარე იმახსოვრებს პოეტურ ფრაზას, დანარჩენ იფორმაციას კი პროზაულად გადმოგვცემს.

„ამირანიანის“ შერეულ, ანუ ლექსნარევ, ვარიანტებში პერსონაჟთა მხატვრული სახე კიდევ უფრო გაშლილია. მათში მეტად საინტერესოდ არის გადმოცემული, ასევე, ამირანიანის გარეგნობის საკითხი. ეპოსის პოეტური ტექსტი გვამლევს ამ სახის ინფორმაციას, თუმცა არა - სრულყოფილად; პროზაული ნაწილი ამ შემთხვევაში ინფორმაციას ავსებს და აზუსტებს.

„ამირანიანის“ პროზაული ვარიანტები თვითკმარი არ არის, თუმცა ტრანსმისიის შემდეგ ამ ვარიანტებს შემოუნახავთ ყველა „საზღვრბლო ეპიზოდი“, რომელთაც გმირი ცხოვრების გზაზე გაივლის, თუმცა ეს ვარიანტები საინტერესოა პერსონაჟთა ხასიათების

ხატვის თვალსაზრისით, გმირის მხატვრული სახე წარმოდგენელია სიტუაციურად. მთქმელის სიტყვა სხარტია და მოქნილი, ამბავი მოკლედ, ლაკონიურად არის გადმოცემული.

მეტად საინტერესოა „ამირანიანის“ აჭარული პროზაული ვარიანტები, რომელთა ნაწილში ამირანი და ყურანისეული აპოკრიფის პერსონაჟი დედჯალი განსხვავდება, ხოლო ზოგიერთი ვარიანტი დედჯალს ამირანად მოიხსენიებს და მასზე დაწყებულ თხრობას „ამირანიანის“ კალაპოტში, მისივე პერსონაჟების თავგადასავლების გადმოცემით, განაგრძნობს. „ამირანიანის“ არსებული აჭარული ვარიანტების გათვალისწინებით შეგვიძლია, დავასკვნათ, რომ ისტორიულად აჭარაში, ისევე, როგორც მთელ საქართველოში, უნდა არსებულიყო „ამირანიანის“ სრულყოფილი ვარიანტები; ის ფაქტი კი, რომ აჭარის ფოლკლორულ სინამდვილეში ამირანის თქმულება მაინც ორეულის დონეზეა და ძირითადად ფრაგმენტულად არის შემორჩენილი, ამ კუთხის ისტორიულ ძნელბედობაში უნდა ვეძიოთ, რის შედეგადაც მოხდა თავისუფლებისათვის მებრძოლი ეპიკური გმირის სახის ტრანსმისია.

„ამირანიანის“ დღემდე მოპოვებულ ვარიანტებში მკაფიოდ ჩანს ქრისტიანული რელიგიის გავლენის კვალი. ფოლკლორული ტექსტის ტრანსმისია სწორედ, ეპიზოდების ვარიანტებში ნაირგვარად გადასვლას გულისხმობს - მთქმელის „ინდივიდუალურ რეპერტუარში“ არსებობს ცოდნა ამირანის თავგადასავლის კონკრეტული ეპიზოდების შესახებ, თუმცა ის ხშირად გადაუხვევს გმირის თავგადასავლის სტანდარტულ სიუჟეტს და განსხვავებულ ვარიანტს გვთავაზობს; ეს ყოველივე განპირობებულია არაერთი ნიუანსით, მათ შორის, მთქმელის დამოკიდებულებით რელიგიისადმი.

ნაშრომის ძირითადი დებულებები ასახულია შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. „ამირანიანის“ ვრცელი და მოკლე ლექსითი ვარიანტების ურთიერთმიმართება“ – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის, ფილოლოგიური მაცნე, ტ. VI, გვ. 70-77, ბათუმი, 2022;
2. „ტრადიციული ფორმულები „ამირანიანის“ ლექსით ვარიანტებში“ – VII საერთაშორისო სამეცნიერო (დისტანციური) კონფერენცია „ენა და კულტურა“ - შრომები, გვ. 177-184, ქუთაისი, 2022;
3. „ამირანიანის“ შერეული ვარიანტების ტრანსმისიის პრობლემისათვის“ – ჟურნალი „ჭოროხი“ №4, გვ. 79-88, ბათუმი 2022;
4. „ამირანიანის“ ტრანსმისია აჭარულ ვარიანტებში“ – საერთაშორისო კავკასიოლოგიური კონგრესი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2022 (იბეჭდება).